УДК 330.131.7
JEL D 81

Бойко І. А., к.е.н., доцент,
Національний університет харчових технологій

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

Досліджені підходи науковців до визначення фінансового ризику. Визначені основні класифікаційні ознаки та види фінансових ризиків. Розроблена класифікація фінансових ризиків дозволить побудувати ефективну систему управління ризиками на підприємстві і застосовувати ефективні механізми нейтралізації ризиків.

Ключові слова: *ризик; фінансовий ризик; класифікація.*

Постановка проблеми. Діяльність будь-якого підприємства пов'язана із вибором і прийняттям рішень за умов неповної інформації і невизначеності. Джерела невизначеності можуть бути різними: нестабільність економічної, політичної, соціальної ситуації, непередбаченість поведінки партнерів, випадкові фактори, виникнення яких передбачити неможливо. Передбачення та зменшення негативних наслідків невизначеності очікувань становить суть управління ризиком.

В сучасних кризових умовах господарювання особливої уваги набуває управління фінансовим ризиком. Фінансові ризики займають особливе місце у загальному портфелі ризиків підприємства, оскільки є важливою частиною господарських ризиків і впливають на різноманітні аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства. Для ефективної діяльності підприємств важливим моментом є дослідження сутності фінансових ризиків та їх видів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями сутності ризику, зокрема фінансового ризику, займались численні вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як І.Т. Балабанов, К.В. Балдін, С.М. Воробйов, І.А. Бланк, Є.І. Бородіна, И.Н. Дулова, В.Ж. Дубровский, Е.А. Кузьмин, А.Б. Камінський, О.С. Шапкін, В.О. Шапкін та ін.

Метою статті є дослідження сутності фінансового ризику та визначення його класифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як економічна категорія ризик означає ймовірність виникнення непередбачуваних втрат (зменшення або повна втрата прибутку, недоотримання запланованих доходів, виникнення непередбачуваних витрат тощо) в ситуації невизначеності умов фінансово-господарської діяльності [8].

Щодо до визначення фінансового ризику, то існує багато підходів, основні з них представлені нижче (табл. 1).

Науковці по-різному підходять до класифікації фінансових ризиків. Найбільш широко застосовується класифікацію фінансових ризиків, запропоновану Балабановим І.Т. Згідно цієї класифікації фінансові ризики поділяються на дві основні групи [1]:

- ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей;
- інвестиційні ризики.

При цьому ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей в свою чергу поділяються на інфляційні ризики (ризики знецінення реальної купівельної спроможності грошей, внаслідок чого підприємець несе істотні збитки), дефляційні ризики (ризик падіння рівня цін і зниження доходів); валютні ризики (ризики зміни

валютних курсів), ризик ліквідності (ризик втрат при операціях з цінними паперами або іншими активами, якість яких може змінитися і внаслідок чого знизиться можливість їх реалізації в кінцевий проміжок часу).

Таблиця 1

Основні підходи до визначення поняття «фінансовий ризик»

Автор	Визначення
Балабанов І.Т.	ризик, пов'язаний із ймовірністю втрат фінансових ресурсів (грошових коштів)
Балдін К.В., Воробйов С.М.	це збиток, який підприємець чи фінансовий посередник (банк, пенсійний фонд, страхова компанія) може понести, здійснюючи операції на валютному ринку, ринку цінних паперів та ринку страхових послуг.
Бланк І.А.	результат вибору власниками чи менеджерами підприємства альтернативного фінансового рішення, направленого на досягнення очікуваного цільового результату фінансової діяльності при ймовірності понесення економічних збитків (фінансових втрат) в силу невизначеності умов його реалізації
Бородіна Є.І.	ризик, який пов'язаний з недоотриманням певного доходу при фінансових угодах з банками та іншими фінансовими організаціям
Дулова И. Н., Дубровский В. Ж., Кузьмин Е. А.	фінансові ризики визначаються як ризики, що виникають у зв'язку з рухом фінансових потоків в умовах невизначеності, наслідки яких можуть бути представлені в грошовому вираженні.
Камінський А.Б.	фінансовий ризик характеризується ступенем або мірою відхилення фінансових результатів від сподіваних значень (як правило, в негативний бік) та проявляється у наявних чи потенційних збитках фінансових ресурсів
Шапкін О.С., Шапкін В.О.	фінансовий ризик виникає у зв'язку з неможливістю виконання фірмою своїх фінансових зобов'язань, їх причинами є зміна купівельної спроможності грошей, нездійснення платежів, зміна валютних курсів тощо.

Джерело: узагальнено автором за [1, 2, 3, 4, 5, 7, 9]

Інвестиційні ризики містять у собі такі підвиди: ризик втраченої вигоди (ризик фінансового збитку в результаті нездійснення певного фінансового заходу); ризик зниження прибутковості (ризик зменшення розміру відсотків і дивідендів за портфельними інвестиціями); ризик прямих фінансових втрат.

Слід відмітити, що Коваленко Л.О. та Ремньова Л.М. пропонують дещо іншу класифікацію фінансових ризиків. У відповідності з їх роботами до числа основних фінансових ризиків відносять [8]:

- ризик зменшення фінансової стійкості;
- ризик неплатоспроможності;
- інфляційний ризик;
- процентний ризик;
- інвестиційний ризик;
- депозитний ризик;
- кредитний ризик;
- валютний ризик.

Ризик зменшення фінансової стійкості – це ризик, зумовлений нераціональною структурою капіталу підприємства, завищеною часткою позикових коштів, що в умовах падіння попиту на продукцію і зниження рентабельності діяльності може призвести до

фінансової кризи і навіть банкрутства. Цей ризик є найнебезпечнішим з погляду можливих руйнівних наслідків для власників капіталу.

Ризик неплатоспроможності – це імовірність того, що підприємство через недостатній обсяг ліквідних активів не зможе розрахуватися в строк зі своїми кредиторами. Цей ризик не менш небезпечний, оскільки у випадку, коли технічна неплатоспроможність є не епізодичною, а постійною, підприємство може швидко втратити свою фінансову стійкість.

Інфляційний ризик – це ризик зменшення реальної вартості капіталу у формі грошових активів, а також знецінення доходів і прибутків у зв'язку зі зростанням рівня інфляції.

Процентний ризик – це імовірність втрат через зміни процентної ставки (кредитної та депозитної) на фінансовому ринку.

Інвестиційний ризик – це імовірність збільшення витрат, зменшення доходів і прибутків від інвестиційної діяльності, а також можливість втрати всього інвестованого капіталу. Залежно від форм інвестування розрізняють ризики реального і фінансового інвестування. Ризики реального інвестування пов'язані з: невдалим вибором місця інвестиційного об'єкта; перебоями у процесі доставки будівельних матеріалів, обладнання, сировини; значним підвищенням цін на будівельно-монтажні роботи, будівельні матеріали, обладнання, сировину; невдалим вибором підрядчика і та ін. Ризики фінансового інвестування пов'язані з: невдалим вибором фінансових інструментів для інвестування; фінансовими ускладненнями або банкрутством емітентів; змінами умов інвестування; прямим обманом інвесторів і та ін.

Депозитний ризик є однією з різновидностей ризику фінансового інвестування і є імовірністю неповернення депозитних вкладів при невдалому виборі комерційного банку для здійснення депозитних операцій.

Кредитний ризик виникає у підприємства у випадку надання покупцям комерційного (товарного) кредиту та існування загрози його повного або часткового неповернення.

Валютний ризик характерний для зовнішньоекономічної діяльності підприємств і має дві основні форми: ризик вибору валюти і зміни її курсу. Ризик вибору валюти виникає у випадку, коли починає зменшуватися реальна вартість обраної для розрахунків твердої валюти у зв'язку з інфляцією в країні її обігу. Ризик коливання курсу валюти зумовлений постійною зміною кон'юнктури валютного ринку й означає імовірність виникнення фінансових втрат у експортерів при зменшенні курсу і, навпаки, імовірність фінансових втрат у імпортерів - при його підвищенні.

Розширена класифікація фінансових ризиків надається Жихором О.Б. [6]. Зокрема всі фінансові ризики поділяються на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні фінансові ризики – це ризики, які виникають у процесі господарської діяльності і які впливають на основні фінансові показники діяльності підприємства. Зовнішні фінансові ризики – це ризики, які залежать загалом від ситуації в країні, тобто від рівня інфляції, від відсоткових ставок та від податкових ставок.

Внутрішні фінансові ризики включають операційні, інвестиційні та інші фінансові ризики, які можуть виникати в процесі фінансово-господарської діяльності. В свою чергу, до операційних ризиків відносять: ризик ліквідності, оборотності, прибутковості, фінансової сталості [6].

Ризик ліквідності – це різновид операційних ризиків який залежить від наявної кількості активів, які є в розпорядженні підприємства. Ризик оборотності – це ризик, який залежить від швидкості обертання фінансових активів. Ризик прибутковості – це вид ризику, який залежить від рівня прибутку, одержаного підприємством. Ризик фінансової сталості – це ризик, який виникає внаслідок порушення рівноваги та стабільності фінансово розвитку підприємства.

До інвестиційних ризиків входять: портфельні, індивідуальні, капітальні, дивідендні, портфельні, тимчасові, селективні. Портфельний ризик – це ризик, пов'язаний із здійсненням деяких видів фінансової діяльності підприємства. Індивідуальний ризик – це ризик, який пов'язаний із специфікою діяльності підприємства. Капітальний ризик – це ризик того, що інвестор не зможе визволити інвестиційні ресурси, нічого не втративши. Тимчасовий ризик – ризик, пов'язаний з інвестуванням певних ресурсів не у відповідний час, який призведе до неминучих збитків. Селективний ризик – це ризик, пов'язаний з неправильним вибором об'єкта інвестування, який, порівняно з іншими, є збитковим.

До інших фінансових ризиків, які можуть виникати в процесі фінансово-господарської діяльності, відносять: емісійні, структурні та ризики невикористаних можливостей. Емісійний ризик виникає внаслідок відсутності попиту або його підвищення на цінні папери, емісія яких здійснюється на підприємстві. Структурний ризик виникає через невдалий вибір структури капіталу. Ризик невикористаних можливостей пов'язаний з бездіяльністю підприємства, яка може призвести до втрати можливого доходу.

До зовнішніх фінансових ризиків належать державні, інфляційні, валютні, дефляційні, депозитні, податкові, ринкові, відсоткові. Відсоткові ризики пов'язані з фінансовими втратами внаслідок зміни відсоткових ставок на ринку ресурсів, капіталу. Державний фінансовий ризик виникає із вкладенням фінансових ресурсів у державні підприємства з хитким становищем на ринку. Ризик законодавчих змін виникає через непередбачувані зміни в законодавчій базі країни. Інфляційні ризики пов'язані із знеціненням національної валюти. Валютні фінансові ризики виникають внаслідок зміни курсів іноземних валют. Депозитні ризики пов'язані із загрозою не повернення депозитних вкладів та не погашення депозитних сертифікатів. Податкові ризики виникають внаслідок неправильного адміністрування та збирання податків та зборів державними, а також не прогнозованої зміни податкових ставок. Ринкові ризики пов'язані із зміною кон'юнктури всього фінансового ринку під впливом макроекономічних чинників.

На нашу думку, депозитні ризики доцільно віднести не до зовнішніх, а до внутрішніх ризиків, оскільки прийняття рішення щодо розміщення вкладів на депозит у банківській установі здійснює суб’єкт підприємницької діяльності. Відповідно уникнути депозитного ризику можливо при відмові розміщення депозитного вкладу, або при обранні надійної фінансової установи.

Розглянувши підходи науковців до класифікації фінансових ризиків, пропонуємо фінансові ризики поділяти перш за все на внутрішні і зовнішні, оскільки підходи до іх ідентифікації і управління будуть різнитися. Розглянемо класифікацію внутрішніх фінансових ризиків (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація внутрішніх фінансових ризиків

Різновид ризику	Сутність	Причини виникнення ризиків
Ризик зміни фінансового стану		
Ризик втрати фінансової стійкості	Ризик зменшення фінансової стійкості характеризує ймовірність виникнення фінансових втрат через неефективну структуру капіталу, що призводить до розбалансованості грошових потоків, виникнення фінансової кризи і навіть банкрутства.	Нераціональна структура капіталу підприємства, висока частка позикових коштів
Ризик зниження ліквідності (ризик неплатоспроможності)	Ризик зниження ліквідності характеризує ймовірність того, що підприємство через недостатній обсяг ліквідних активів не зможе розрахуватися в строк зі своїми кредиторами.	Нераціональна структура активів підприємства
Ризик зниження прибутковості	Ризик зниження прибутковості характеризує ймовірність зниження рівня прибутку, одержаного підприємством, що може негативно позначитись на рентабельності продаж, власного капіталу, активів тощо.	Несприятлива кон'юнктура товарного ринку (зниження обсягів реалізації продукції); підвищення цін на матеріальні та трудові ресурси; нераціональне використання ресурсів підприємства
Ризик зниження оборотності	Ризик зниження оборотності залежить від ділової активності підприємства і швидкості обертання його активів.	Надмірний обсягів сформованих оборотних активів (запасів сировини, продукції тощо); застосування ліберальної кредитної політики
Інвестиційні ризики		
Ризик реального інвестування	Ризик реального інвестування характеризує імовірність збільшення витрат, зменшення доходів і прибутків від вкладення в реальні інвестиції..	Невдалий вибір місця інвестиційного об'єкта; перебої у процесі доставки необхідних ресурсів; значне підвищення цін на будівельно-монтажні роботи, будівельні матеріали, обладнання, сировину; невдалий вибір підрядчика
Ризик фінансового інвестування	Ризик фінансового інвестування характеризують ймовірність збільшення витрат, зменшення доходів і прибутків від інвестування у фінансові активи, а також можливість втрати всього інвестованого капіталу.	Невдалий вибір фінансових інструментів для інвестування; фінансові ускладнення або банкрутство емітентів; зміни умов інвестування; прямий обман інвесторів.
	Депозитний ризик як різновид ризику фінансового інвестування характеризує ймовірність неповернення депозитних вкладів	Невдалий вибір комерційного банку для здійснення депозитних операцій; фінансова криза.
Кредитний ризик	Кредитний ризик пов'язаний з інвестуванням коштів у дебіторську заборгованість, тобто виникає у підприємства у випадку надання покупцям	Розширення кола дебіторів за рахунок груп підвищеного ризику; зростання обсягів надання товарного кредиту; зростання

	комерційного (товарного) кредиту та характеризує ймовірність його повного або часткового неповернення.	термінів надання товарного кредиту
Ризик втраченої вигоди	Ризик втраченої вигоди характеризує ймовірність виникнення фінансового збитку в результаті нездійснення певного фінансового заходу чи неприйняття певного фінансового рішення	Відсутність страхування хеджирування

Джерело: складено автором на основі [1, 6, 8]

Щодо класифікації зовнішніх ризиків, які в більшості залежать від економічної ситуації в країні, доречно частково використати класифікацію О.Б. Жихора, М.О. Штехана. Зокрема, слід виділити інфляційний ризик, дефляційний ризик, валютний ризик, податковий ризик та процентний ризик.

Висновки. Зазначена класифікація дозволить вірно ідентифікувати ризики, що в подальшому дозволить ефективно ними управляти. Визначення причин виникнення ризиків дасть змогу найбільш ефективним чином застосувати внутрішні механізми нейтралізації фінансових ризиків. Однак, крім класифікації фінансових ризиків велике значення має вибір методів їх оцінки, яка проводиться з метою визначення ймовірності та розміру втрат, що характеризують величину (або ступінь) ризику.

Література.

1. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
2. Балдин К.В. Управление рисками: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям экономики и управления / К.В. Балдин, С.Н. Воробьев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 511с.
3. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками / И.А. Бланк .- К.: Ника-Центр, 2005 – 600 с.
4. Бородина Е.И. Финансы предприятий : Учебн. пособ. / Е.И. Бородина, Ю.С. Голикова, Н.В. Колчина / под ред. Е.И. Бородиной. – М.: Изд-во «Банки и биржи», ЮНИТИ, 1995. – 208 с.
5. Дулова И. Н. Оценка финансового риска в прогнозах денежных потоков многопродуктового предприятия / И. Н. Дулова, В. Ж. Дубровский, Е. А. Кузьмин // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 6 (221). - Экономика. Вып. 31. – С. 100–107.
6. Жихор О.Б. Сутність поняття «фінансовий ризик» та його класифікація / О.Б. Жихор, М.О. Штехан // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 145-149
7. Камінський А.Б. Концептуальні підходи до вимірювання фінансових ризиків / А.Б. Камінський // Фінанси України – 2006. – № 5. – С. 78-85.
8. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент: [Навч. посіб.] / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова ; 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 485 с.
9. Шапкин А. С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций / А. С. Шапкин, В. А. Шапкин. – 8-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2012. – 544 с.

References.

9. Balabanov I. Risk-menedzhment / I. Balabanov. – M.: Finansy i statistika, 1996. – 192 p.
10. Baldin K. Upravleniye riskami: Ucheb. posobiye dlya studentov vuzov, obuchayushchikhsya po spetsial'nostyam ekonomiki i upravleniya / K. Baldin, S. Vorob'yev. – M.: YUNITI-DANA, 2012. – 511p.
11. Blank I. Upravleniye finansovymi riskami / I. Blank .- K.: Nika-Tsentr, 2005 – 600 p.
12. Borodina Ye. Finansy predpriyatiy : Uchebn. posob. / Ye.I. Borodina, YU.S. Golikova, N.V. Kolchina / pod red. Ye. Borodinoy. – M.: Izd-vo «Banki i birzhi», YUNITI, 1995. – 208 p.

13. Dulova I. Otsenka finansovogo riska v prognozakh denezhnykh potokov mnogoproduktovogo predpriyatiya / I. Dulova, V. Dubrovskiy, Ye. Kuz'min // Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2011. – № 6 (221). - Ekonomika. Vyp. 31. – P. 100–107.
14. Zhykhor O. Sutnist' ponyattya «finansovyy ryzyk» ta yoho klasyfikatsiya / O. Zhykhor, M. Shtekhan // Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny. – 2013. – Vyp. 23.10. – P. 145-149
15. Kamins'kyy A. Kontseptual'ni pidkhody do vymiryuvannya finansovykh ryzykiv / A. Kamins'kyy // Finansy Ukrayiny – 2006. – № 5. – P. 78-85.
16. Kovalenko L. Fínansoviy menedzhment: [Navch. posíb.] / L. Kovalenko, L. Remn'ova ; 2-ge vid., pererob. í dop. – K.: Znannya, 2005. – 485 p.
17. Shapkin A. S. Ekonomicheskiye i finansovyye riski. Otsenka, upravleniye, portfel' investitsiy / A. S. Shapkin, V. A. Shapkin. – 8-ye izd. – M.: Izdatel'sko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K o», 2012. – 544 p.

Ирина Бойко, канд. экон. наук, доц.
Национальный университет пищевых технологий

СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ФИНАНСОВЫХ РИСКОВ

Исследованы подходы ученых к определению финансового риска. Определены основные классификационные признаки и виды финансовых рисков. Разработанная классификация финансовых рисков позволит построить эффективную систему управления рисками на предприятии и применять эффективные механизмы нейтрализации рисков.
Ключевые слова: *риск; финансовый риск; классификация.*

Iryna Boiko, PhD in Economic, Associate Professor
National University of Food Technologies

ESSENCE AND CLASSIFICATION OF FINANCIAL RISKS

In the current economic conditions some issues of financial risk for the company is important today. Financial risks are arising in connection with movement of financial flows in uncertainty. Financial risks are characterized by the degree of deviation value from expectations of financial results and manifested in the presence of real or potential loss of financial resources. Scientific approaches to definition of financial risk are considered. The main characteristics of classification and types of financial risks are considered at the scientific works. Classification of financial risks is developed, that identifies risks and effective management. For internal financial risks of the company are identified through their caused reason.The established cause reason of risk will allow effective use of internal mechanisms for management of the risks.
Key words: *risk; financial risk; classification.*